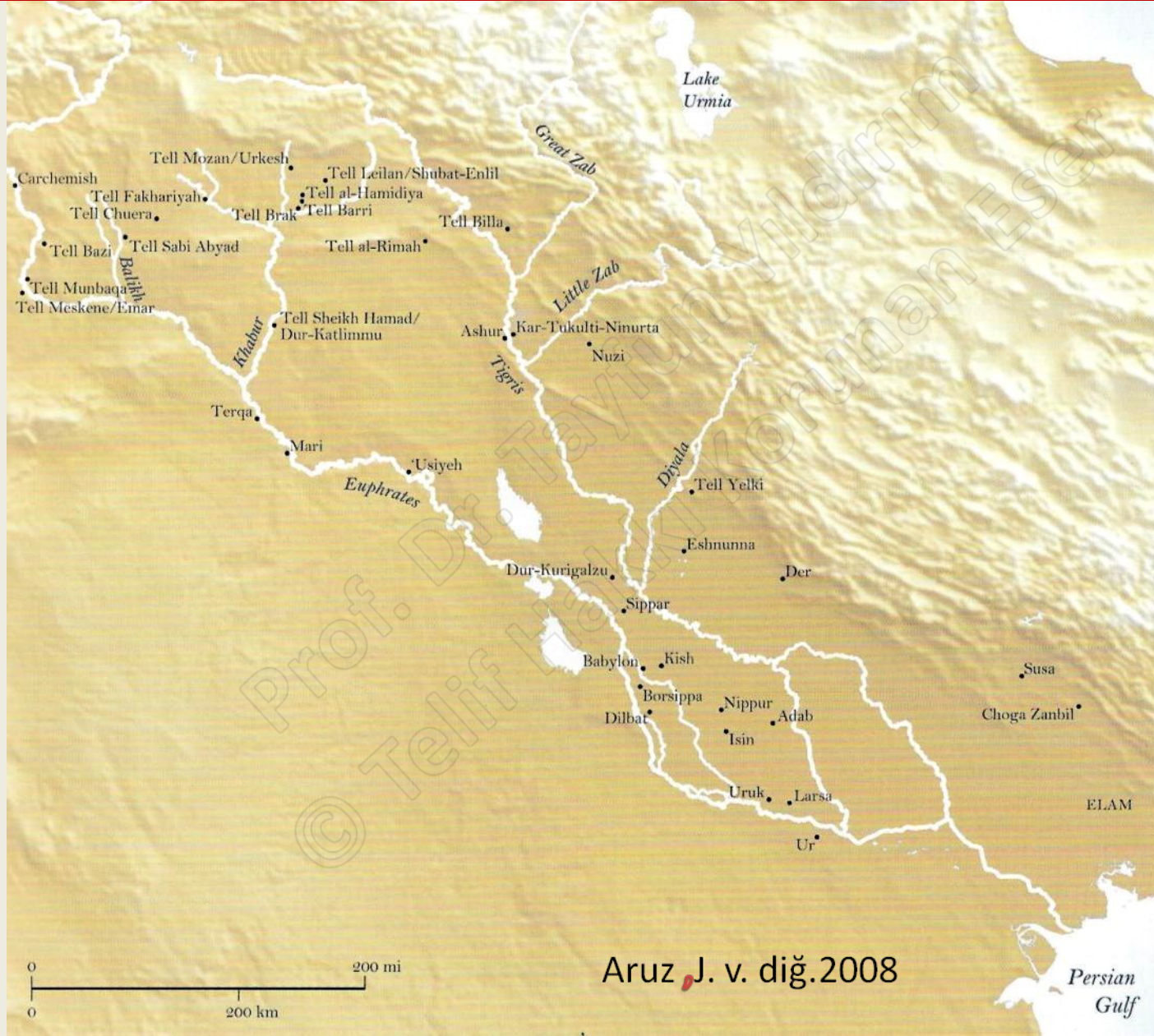

PRT 224 Babil – Asur Arkeolojisi

11. Hurriler ve Mitanni Devleti, Siyasi Tarih

Siyasi Tarih

- Hurriler, Eski Yakın Doğu'nun önemli kavimlerinden biridir. Sümer, Akad, Mısır, Hitit ve Ugarit metinlerinde ve Tevrat'ta (*Hōrî*) kavim adı olarak geçmekle birlikte Hurrilerle ilgili bilgilerimiz sınırlıdır. Hurrilerin Mezopotamya ve çevresindeki topraklara M.Ö. III. Bin yılın ikinci yarısından itibaren Kuzey ve kuzeydoğu'dan geldikleri varsayılır. Hurrili ilk şahıs ve coğrafya isimlerine Akkad Döneminde rastlanır. Eldeki erken veriler, Akkadlı Naramsin zamanında kuzey Mezopotamya'da Hurrili etnik elemanların mevcut olduğunu göstermektedir. Bir belgede Naramsin'in Azuhinum'da Subir (Akk. Subartu) Ülkesine zafer elde ettiği ve Tahiş-atili'yi esir aldığını belirtmektedir. Subartu, M.Ö. III. Bin kaynaklarına göre Fırat'tan, Zagrosların eteklerindeki Kerkük bölgesine uzanan geniş bir bölgedir. III. Binin sonunda Hurrilerin kuzey mezopotamya ve Suriye'nin Jezire bölgesinde küçük krallıklar halinde organize oldukları anlaşılmaktadır. Tell Mozan (Urkiş) ve Tell Brak (Nagar) gibi yerleşimlerde gerçekleştirilen kazılar Hurrilerle ilgili yazıtlı veriler sağlamıştır. Buccellati, G. ve Marilyn Kelly-Buccellati'nin Hurri kenti Urkiş ile eşitledikleri Habur bölgesindeki Tell Mozan kazılarında ele geçen mühür baskılarında Urkiş kralı Tupkiş ve kraliçe Uqnitum'un adı okunmuş. Kral kendisini Hurrili ünvan *endan* (*kral, bey?*) ile tanımlamaktadır. Bu durumda Tupkiş bilinen en eski Hurrili kral olmalı. Tell Mozan, Eski Urkiş, yazılı belgelere göre Hurrili tanrıların babası Kumarbi'nin evidir. Tupkiş ve Uqnitum'dan sonra Atal-şen, Tiş-atal, Ann-atal gibi hurrili isimler taşıyan yöneticiler Urkiş'i idare etmişler. Atal-şen ve Tiş-atal, aynı zamanda Habur bölgesinde ki Nawar'ın da krallarıdır. Louvre'da bulunan Samarra bronz tabletinde ki secereye göre Atal-şen , hurrili kral Şatar-mat'ın oğludur. Buccelati Urkiş kentinde teras üzerindeki anıtsal eski mabedin Tiş-atal döneminde yapılmış olabileceğini ve Kumarbi'ye adandığını düşünmektedir. Halen Louvre Müzesinde bulunmakta olan bronz bir aslan'ın pençelerinde tutulan taş tablet üzerindeki Urkiş endan ı Tiş-atal ibaresi bulunan temel dökümanı, Hurrice dilinde kaleme alınmış en erken belge olarak bilinmektedir.

- Metropolitan'daki tam paralel bronz aslan'ın taş tableti kayıptır. Bu eserlerin Mozan'dan gelmiş olabileceği düşünülmektedir. Fransada korunan taş tablette, Tiş-atal'ın Nergal adına bir mabet inşa ettirdiği yazılıdır. Tiş-atal'ın Akkad'ın sonunda, hemen III. Ur başında Urkiş tahtına geçtiği biliniyor. III.Ur Döneminde krallık yapan Ann-atal hakkında fazla bilgi bulunmamaktadır. III. Ur döneminde Zagros ve Doğu Torosların eteklerindeki alana lokalize edilebilecek merkezlere bağlı hurri şahıs isimleri, Mardaman, Urbilum, Şımanum, Şımurum ve Talmus'tur. II.Binin başında Hurriler Zagroslara, Asur bölgesi içlerine kadar gittikçe yayılırlar. Ninive kenti yöneticileri arasında yine hurrili şahıs adları görülmektedir. Eski Asur döneminde varlıklarını koruyan Hurriler, Asur'un zayıflamasını fırsat bilerek organize olurlar. Eski Asur döneminde Hurrili isimlerin Orta Anadolu'da Kültepe/Kaniş' kadar uzandığı bilinmektedir. Diğer taraftan Mari ve Alalah VII metinleri, hurrilerin bu bölgedeki varlığını kanıtlar. Mari metinlerinde, kuzey Jezire bölgesinde hüküm süren hurrili prensliklerle ilgili bilgiler verilmektedir. 16. yüzyılda Hurrilerin Kuzey Suriye ve Yukarı Fırat bölgesine genişlemeleri, Hititler tarafından engellenir. Hitit Hurri ilişkileri I.Hattuşili'den itibaren başlar. Esasen Hitit Devletinin kuruluşu esnasında Doğu ve Güneydoğu'daki Hurri varlığı güçlüdür. I.Hattuşili'nin güçlü Hurri krallığının merkezi Urşu kentini kuşatmasını anlatan metni kırık olduğundan kuşatmanın sonundaki olayları bilemiyoruz. I.Murşili Babil'i işgal ettiğinde Hurri ordularının Anadolu'ya sızdıkları anlaşılıyor. Daha sonra Hantili zamanında Hurri nüfusunun Anadolu'da arttığı anlaşılmaktadır. 16. yüzyılın sonlarında Hurrilerin Kuzey Mezopotamya'da , Güneydoğu'da Habur bölgesi ve Mardin civarında İndo-Ari kökenli dilleri olan yönetici ve savaşçı bir sınıfın oluşturduğu Mitanni Devleti

- haline geldiği görülür. Devletin başkenti olan Waşukanni'nin neresi olduğu halen tartışmalıdır. Mitanni, Asur , Babil ve Nuzi belgelerinde "Hanigalbat", Mısırlılar tarafından Naharina ve Hititlerce "Hurri Ülkesi" olarak tanımlanmaktadır. Mitannilerle ilgili bilgilerimizin çoğu Hitit, Mısır ve Orta Asur belgelerinden gelmektedir. Mitanni'nin önemli merkezleri arasında Nuzi, Arrapha, Tell Brak, Alalah sıralanabilir. Ayrıca özellikle Habur üçgenindeki yeni kazılardan (Tell Arbit, Tell Bazi, Tell Abu Hafur Doğu, Tell Fakhariya, Tell Mozan vs) önemli arkeolojik veriler gelmektedir. Mitanniler, 14. yüzyıl ortalarına kadar bağımsız, 13, yüzyıl ortalarına kadar da Hitit ve Orta Asur'a bağlı bir şekilde varlıklarını sürdürmüşlerdir. Kirta, Şuttarna, Parratarna, Parsatatar, Sauşatar, Artatarma, Tuşratta, Şattivaza , Wasaşatta gibi isimler Mitanni'nin bilinen kral listesinde yer alırlar. Mitanniler, Orta Asur krallığı tarafından tarih sahnesinden silinmiştir.

Prof. Dr. Ayhan Barın
© Telif Hakkı Korunmaktadır

Yukarı Mezopotamya'da M.Ö.III. Ve II.Bin'de Hurri Merkezleri,

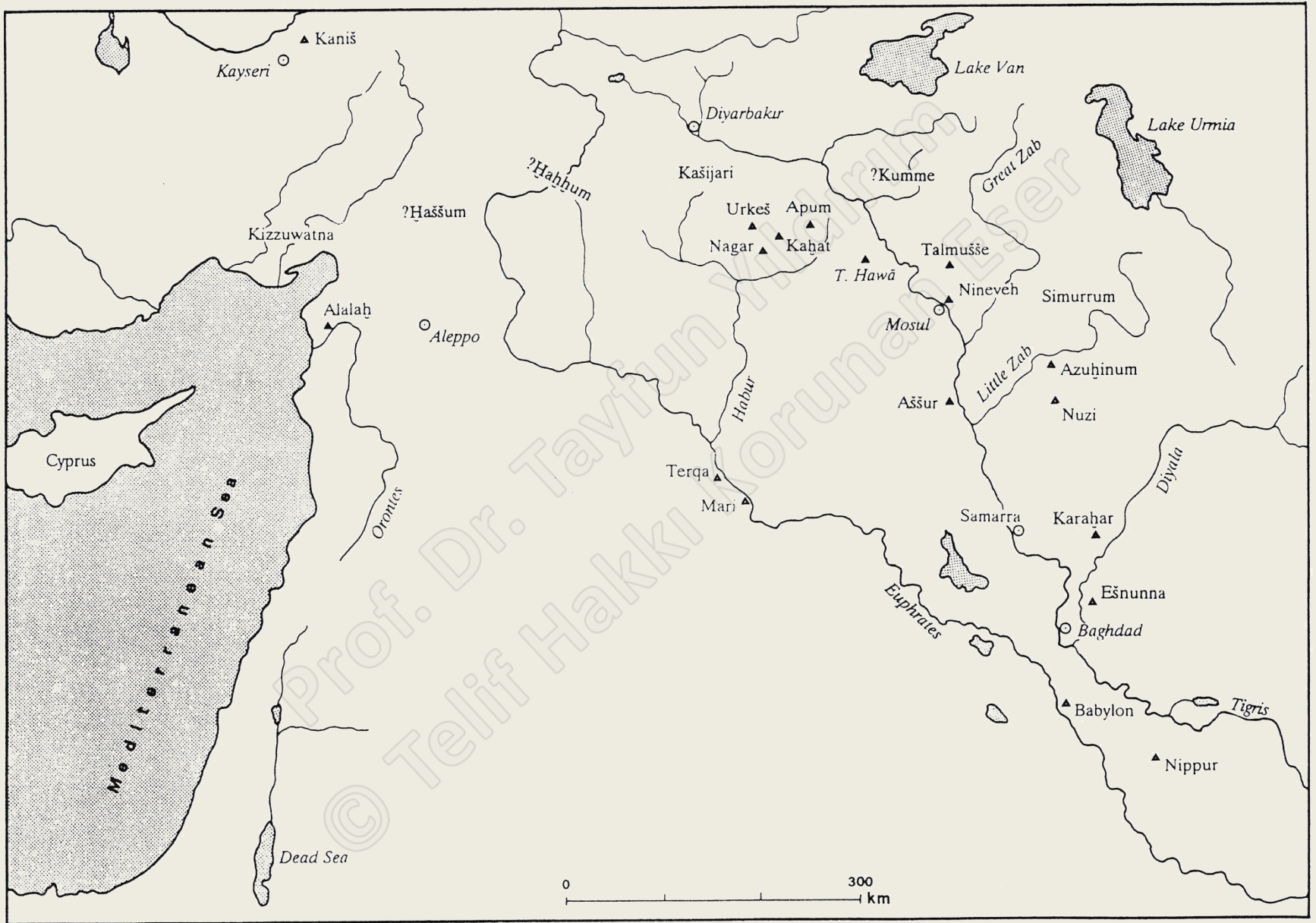

Fig. 1. The Hurrian centers of the third and second millennium B.C. in Upper Mesopotamia.

Salvini, M. 1998'den

Hurriler, ilk belgeler

21) The foundation lions from Mozan (?), after: D. Hansen, *Art of the Akkadian Dynasty*, in: *Art of the First Cities*, ed. Joan Aruz, 2003, New York, p. 222 and 223.

The inscription of Tish-atal of Urkesh: the version of the Louvre Museum; from <http://www.louvre.fr>

Urkiş /Tell Mozan, Habur Bölgesinde Bir Hurri Kenti

142

Giorgio Buccellati, Marilyn Kelly-Buccellati

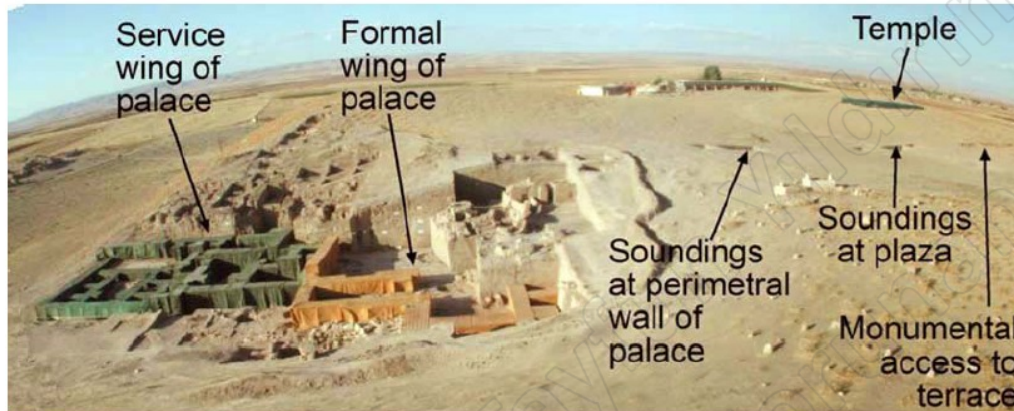

Fig. 1. Urkesh Monumental Urban Complex: view of excavations

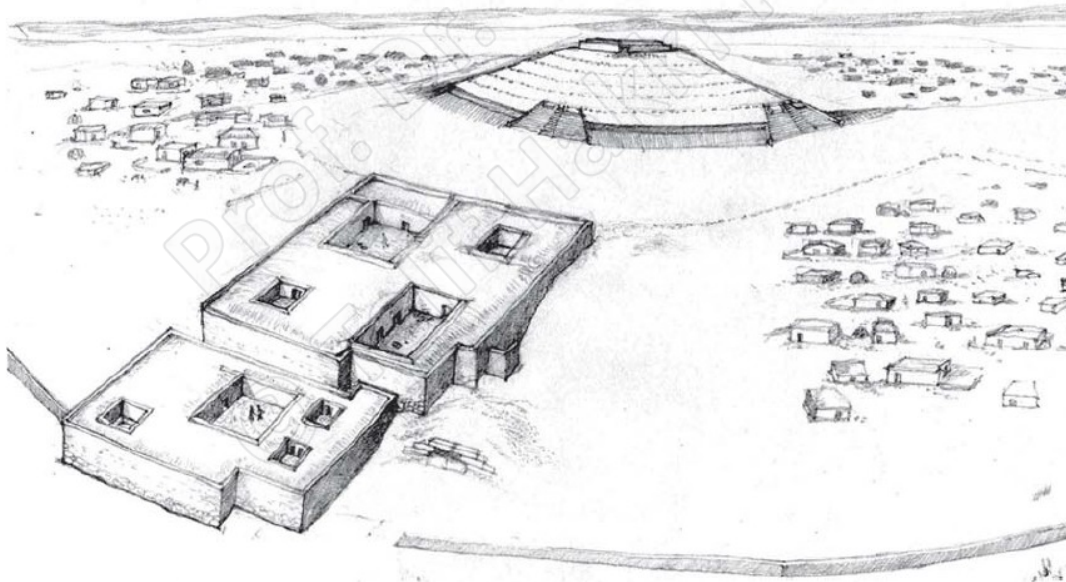

Fig. 2. Urkesh Monumental Urban Complex: reconstruction (P. Pesaresi)

Urkiş/Tell Mozan

Fig. 5. A night view of the main staircase of the Temple Terrace (about 2400 B.C., but remained in use until about 1300 B.C.g)

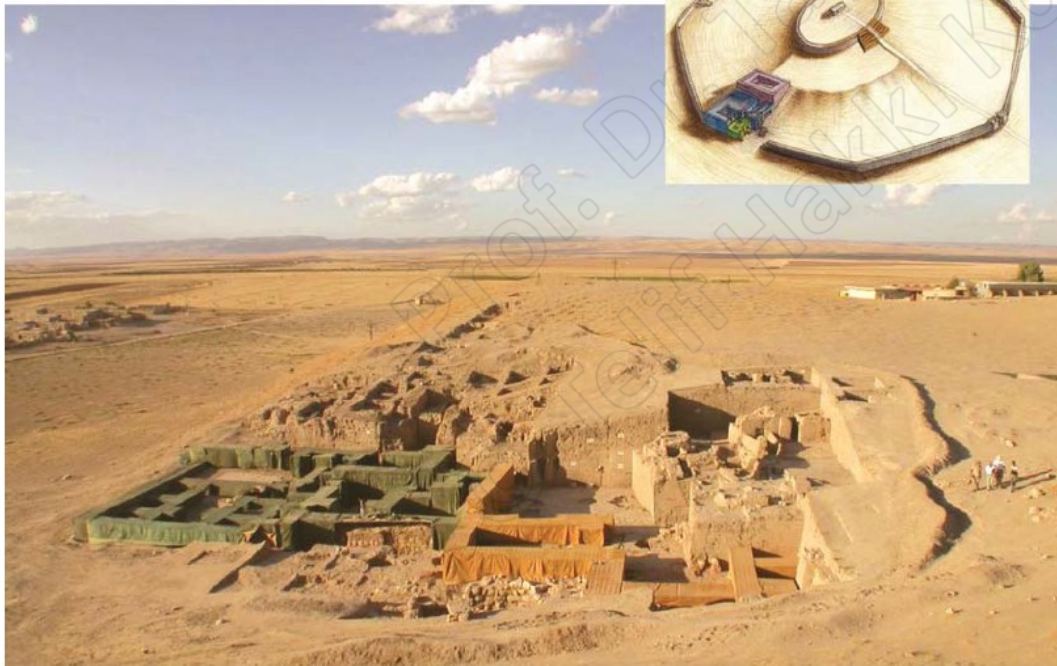

Fig. 3. View of the Palace of Tupkish [with inset showing relationship to city (about 2300 B.C.)]

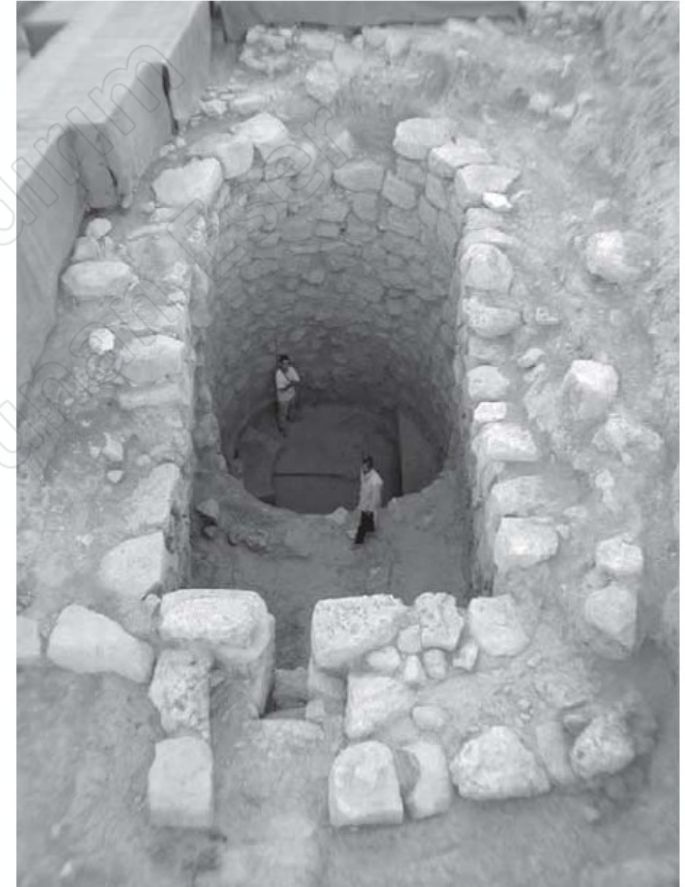

Fig. 4. View of the bbi, the necromantic underground structure (about 2300 B.C., with earlier levels going back much earlier)

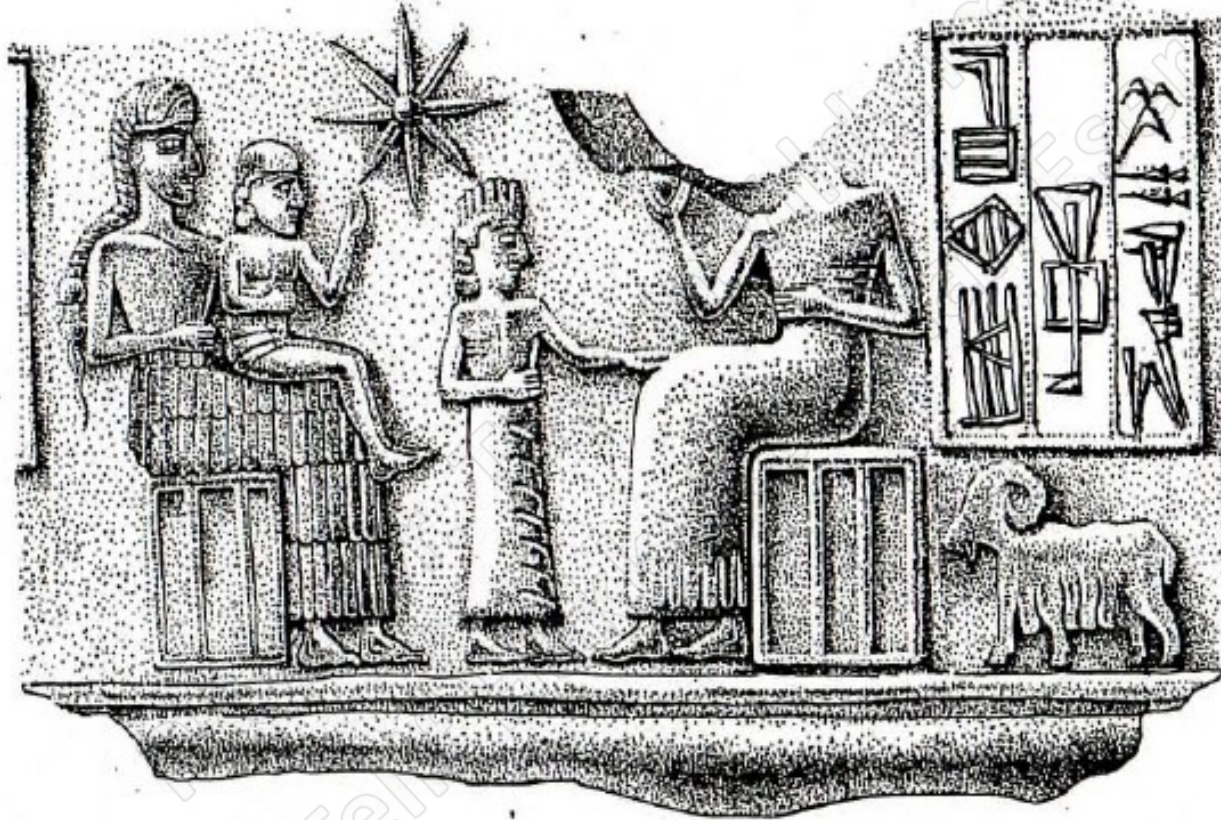
Bull. Georg. Natl. Acad. Sci. vol. 175, no 2, 2007

Tell Mozan, kral Tupkiš'in mühür baskısı

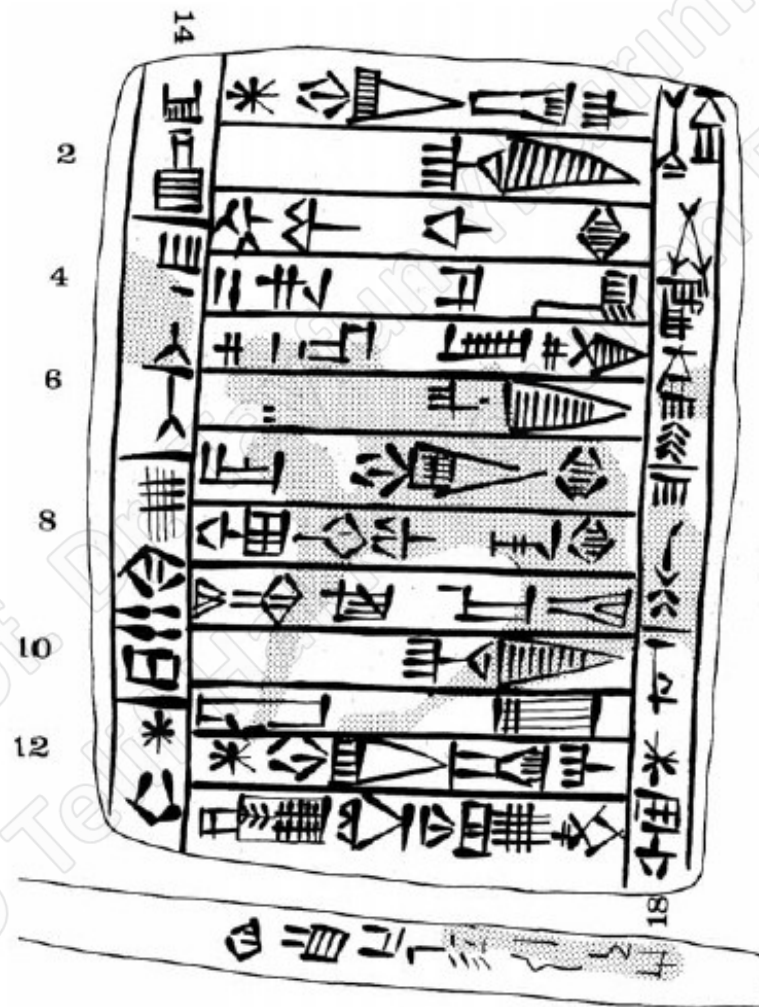
7) Seal impression of king Tupkiš (k2). After: G. Buccellati and M. Kelly- Buccellati, "The Royal Storehouse of Urkesh," *AfO* 42 (1995), fig. a, p. 10.

Tell Mozan, kraliçe Uqnitum'un mühür baskısı

10) Seal impression of Queen Uqnitum (q2). After: Buccellati and Kelly- Buccellati, "The Royal Storehouse of Urkesh," fig. b, p. 10.

Erken Evre Hurri krallarından Atal-šen

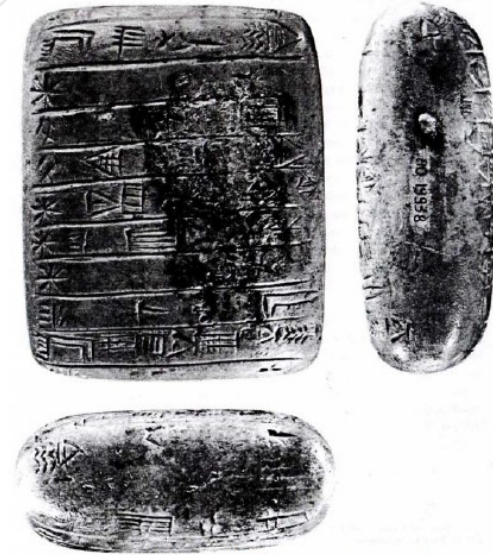

19) Inscription of Atal-šen. After: Wilhelm, *Die Inschrift des Tišatal...*, *Hurriter und Hurratisch*, p. 48.

Tiṣ-atal yazıtlı taş tablet

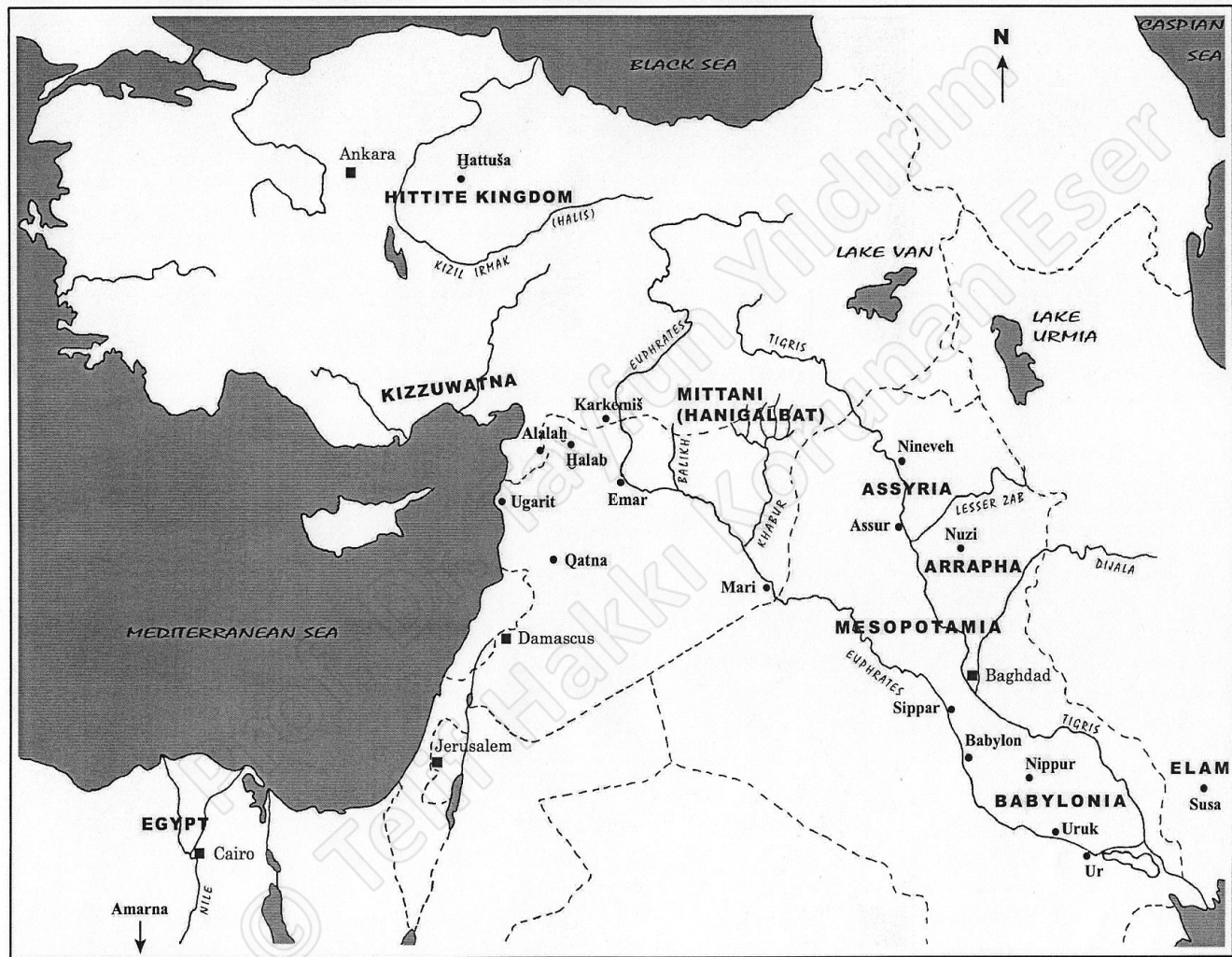

20a) Foundation inscription of Tiṣ-atal. After: Wilhelm, Die Inschrift des Tiṣatal..., in: *Urkesh and the Hurrians, Studies in Honor of Lloyd Cotsen: Bibliotheca Mesopotamica*, vol. 26, Malibu, Undena Publications, 1998, pl. XIV.

20b) Foundation inscription of Tiṣ-atal. After: Wilhelm, Die Inschrift des Tiṣatal..., in: *Urkesh and the Hurrians, Studies in Honor of Lloyd Cotsen: Bibliotheca Mesopotamica*, vol. 26, Malibu, Undena Publications, 1998, pl. XV.

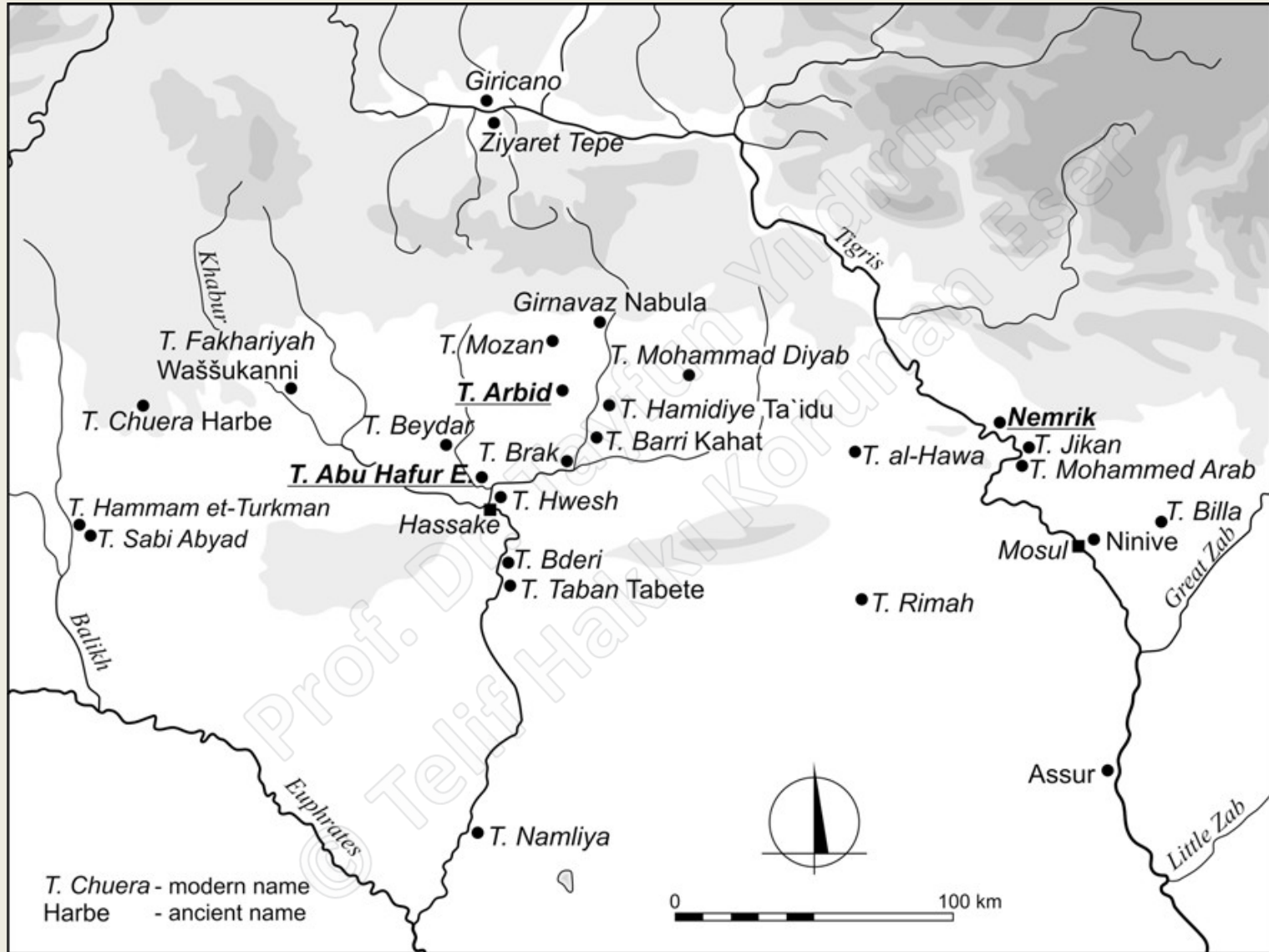
Mitanni Devleti

The Near East in the second millennium BC

Fig. 3: Map of the Ancient Near East at the time of the Mittani Empire; from: W.S. van Egmond, W.H. van Soldt (eds.), Theory and Practice of Knowledge Transfer. Studies in School Education in the Ancient Near East and Beyond, Leiden, NINO, 2012

Mitanni Döneminde Yukarı Mezopotamya

Mitanni Döneminde Yukarı mezopotamya, Andrzej Reiche'den

Hurri-Mitanni Kronolojisi

40

Stefano de Martino

Mittani	Egypt	Hatti	Alalah	Kizzuwatna	Terqa
Principate of Mittani		Hattušili I Muršili I			
Rise of the kingdom of Mittani					
First attestation of Mittani	Tuthmosis I				
Kirta (?) Šuttarna I (?)					? Qiš-Addu
Parattarna I	? Tuthmosis III ?	Zidanza II	Idrimi	Pilliya	Qiš-Addu
Sausadat (??)					
Parsatatar					
Sauštatar	? Tuthmosis III ?	Tuthaliya I/II	Niqmepa	Šunaššura	? Qiš-Addu
Parattarna II (??)					
Artatama I	Tuthmosis IV				
Šuttarna II	Amenophis III				
Artasumara (Uthi)					
Tušratta	Amenophis IV	Šuppiluliuma I			

Table 1

Kral Listesi ve çağdaş krallar

	Mittani	Ḫatti	Aššur	Egypt
~ 1540 BC	"King of the Hurrians"	Ḫattušili I		
~ 1500 BC	Kirta (?)	Muršili I		
	Šuttarna I (?)	Ḫantili		Thutmosis I
	Parrattarna	Zidanta		
	Parsatatar			Thutmosis III
~ 1420 BC	Sauštatar	Ḫattušili II		Amenophis II
	(Parrattarna II ?)			
~ 1400 BC	Artatama I	Tuthalia II		Thutmosis IV
	Šuttarna II	Arnuwanda I		Amenophis III
	Artaššumara			
~ 1360 BC	Tušratta	Šuppiluliuma I	Aššur-uballi I	Amenophis IV (= Akhetaten)
	(daneben: Artatama II und Šuttarna III)			Tutankhamen
	Šattiwaza			
~ 1290 BC	Šattuara I	Muršili II	Adad-nērari I	
	Wasašatta			
~ 1240 BC	Šattuara II	Ḫattušili III	Shalmaneser I	Ramses II
~ 1200 BC	Atal-Tešub	Tuthaliya III (IV)	Tukulti-Ninurta I	

Fig. 2 List of known Mittani rulers and synchronisms with Ḫatti, Aššur and Egypt (after: WILHELM 1982 and KUHNE 1999)

Mitanni Krallığı'nın safhaları

- *Mittani I* (after ca. 1600–1522 BC): Formation of the empire. This phase is contemporary to the late Old Babylonian period and the first expansion of the Old Hittite empire under Hattušili I and his grandson Muršili I. Its beginning remains obscure, starting some time after Samsu-ilūna's (ca. 1676–1638) destruction of Šeḫna [T. Lailan].
- *Mittani II* (ca. 1522–1350 BC): The imperial period, in which Mittani held its place as a leading major power, only rivalled by Babylonia, Elam and Egypt. This phase was initiated by the Hittite victory over Yamḥad and Babylon and it ended with Šuppiluliuma I's campaigns to Upper Mesopotamia and the northern Levant.
- *Mittani III* (ca. 1350–1260 BC): The period as subjugated second-class power, depending first on the Hittite and later on the expanding Assyrian empires. The state ceased to exist, when the Assyrians integrated the remaining territories of Ḫanigalbat into their realm.

Upper Mesopotamia in the Mittani Period

MIRKO NOVÁK¹

Archéologie et Histoire de la Syrie

I

La Syrie de l'époque néolithique à l'âge du fer

édité par

Winfried Orthmann / Paolo Matthiae / Michel al-Maqdissi

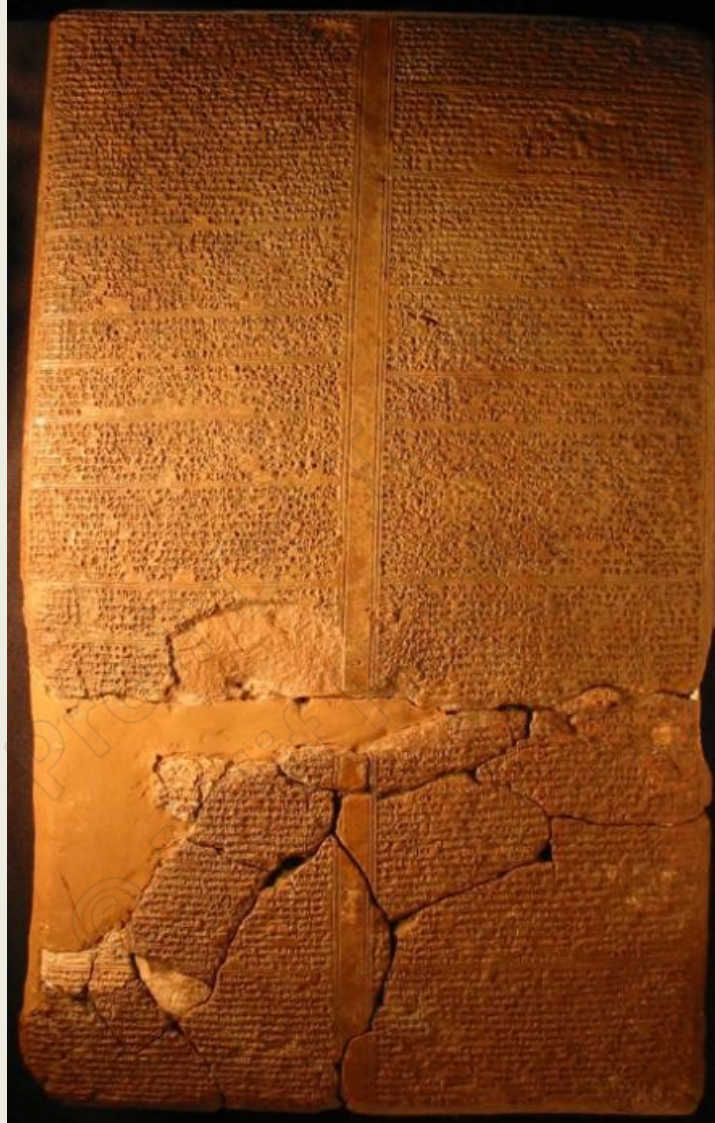
avec les contributions de

Peter M.M.G. Akkermans, Alfonso Archi, Jörg Becker, Dominique Beyer, Felix Blocher, Eva Cancik-Kirschbaum, Annie Caubet, Heike Dohmann-Pfälzner, Jean-Marie Durand, Jacqueline Gachet-Bizzolon, Ralph Hempelmann, Horst Klengel, Kai Kohlmeyer, Hartmut Kühne, Marc Lebeau, Dittmar Machule, Jean-Claude Margueron, Stefania Mazzoni, Jan-Waalke Meyer, Mirko Novák, Joan Oates, Dennis Pardee, Frances Pincock, Alexander Pruß, Lauren Ristvet, Wolfgang Röllig, Elena Rova, Gabriella Scandone-Matthiae, Helga Seeden, Danielle Stordeur, Dietrich Sürenhagen, Harvey Weiss, Dirk Wicke, Marguerite Yon

2013

Harrassowitz Verlag · Wiesbaden

Mitanni kralı Tuşratta'nın Firavun Amenhotep'e gönderdiği mektup

The "Mittani Letter", the most important document in Hurrian language, sent by Tushratta, Great King of Mittani, to the Pharaoh Amenhotep III; from: www.amarna.ieiop.csic.es

AMARNA LETTER: LIST OF
GIFTS FROM TUSHRATTA

Clay

Height 36 cm (14 1/8 in.); width 22 cm (8 3/4 in.)

Tell el-Amarna

New Kingdom, Dynasty 18, ca. 1365–
1350(?) B.C.

Staatliche Museen zu Berlin,

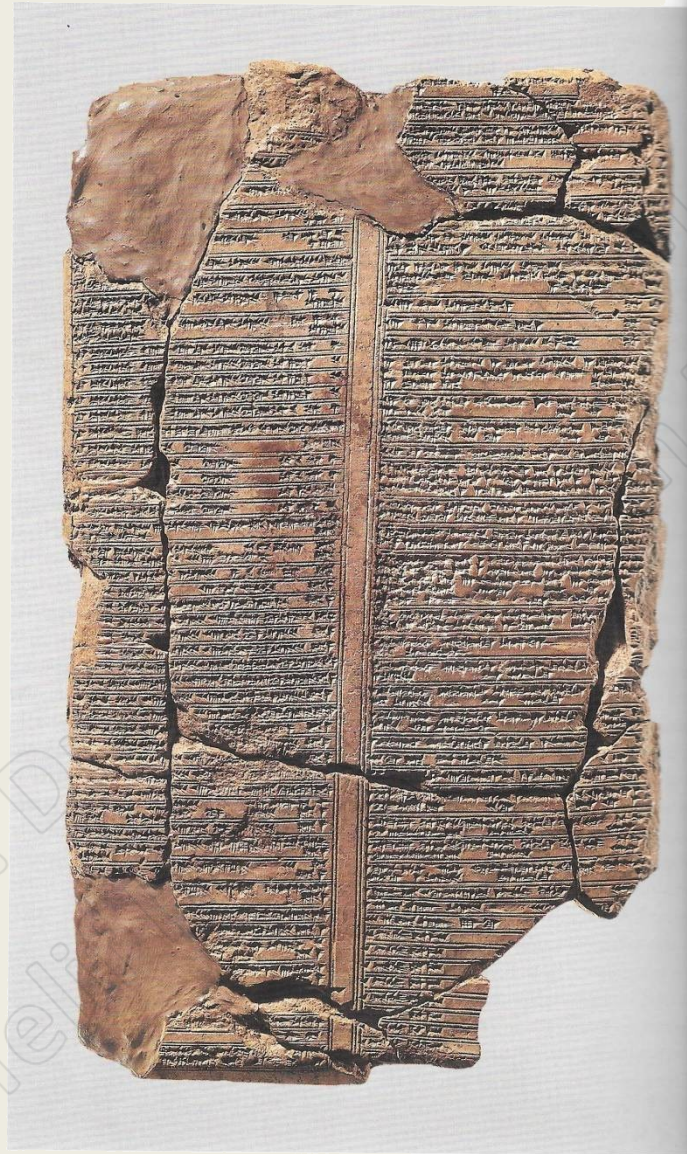
Vorderasiatisches Museum VAT340

This clay tablet, preserved only in fragments, includes a detailed list of gifts, apparently comprising the dowry of the Mitanni princess Tadu-hepa sent to the Egyptian court to be married to Amenhotep III (see cat. no. 97). The incomplete signature mentions “all these [obj]ects (and) dowry-personnel t[hat] Tu[sh]ratta, the king of Mitanni, [. . .] her [. . .] ga[ve].”¹ The addressee was doubtless either the bridegroom or one of his administrators.

In contrast to the inventory given in cat. no. 97, listed here are goods and objects intended only for the personal use and adornment of the princess and her staff. Foremost among them are full sets of jewelry and textiles, possibly scarves, for the princess, as well as necklaces, bracelets, pendants, earrings, rings, and ankle bracelets made expressly for one hundred dowry servants, as well as so-called eye agates and garment pins. All the objects were made of precious materials and richly ornamented, and frequently there is mention of the quantity of precious metal or fabric required to make them.

Also listed are toilet articles such as mirrors, bowls, and sets of “flagons,” as well as salves and silver combs, of which—in the surviving text—nine different styles are named. The bride was given many articles of clothing—including chemises, skirts, and boots, not to mention additional necessities such as washbasins, rhyta, fly whisks, spoons, and bed linen. Judging from references to a sideboard and objects made of boxwood, we can assume that furniture, or portions of furniture, were also included.²

Despite the tablet’s relatively poor

state of preservation, it is apparent that its text was written with particular care because wherever possible, groups of words that belonged together were carefully placed one above another, a format

typical in cuneiform writing. This must have made the work of the Egyptian translator-copyist considerably easier.

1. EA 25, IV: 65–67, translated in Moran 1992, p. 81.
2. See EA 25, IV: 17ff., Moran 1992, p. 80.

Amarna mektupları

Aruz, J. v. diğ. 2008